

Marginaal: De Wilde Antropologie

Lodewijk Brunt

De antropologie is altijd geteisterd geweest door levensgrote pretenties aan de ene kant en de onmacht om deze te realiseren aan de andere kant. Het vak staat voor de studie van de mensheid in al haar geledingen – in heden, verleden en toekomst – maar is een groot deel van zijn bestaan in feite gericht geweest op het onderzoek van primitieve, veelal schriftloze gemeenschappen in alle uithoeken van de wereld. Pas in de jaren zestig en zeventig kwam daar aarzelend enige verandering in, toen antropologen zich in toenemende mate begonnen te interesseren voor de studie van meer complexe samenlevingen die – letterlijk en figuurlijk – wat dichter bij huis waren gesitueerd. Maar ook toen bleven antropologen zich onderscheiden door een nogal eigenzinnige keuze van onderwerpen en invalshoeken. Ze stortten zich op groepen en verschijnselen die door de vertegenwoordigers van andere sociaal-wetenschappelijke disciplines doorgaans over het hoofd werden gezien: keuterboertjes, vissers, herders, struikrovers, zigeuners, smokkelaars en allerlei andere soorten van minderheden. De magie van het honkbal werd onderzocht, het totemisme in eenheden van het Amerikaanse leger, sport als initiatieritueel of het verzenden van kerstkaarten als reciprociteitsbeginsel. Levensstijlen die altijd geassocieerd waren geweest met de binnenlanden van Latijns-Amerika of Afrika, bleken óók in Chicago, Parijs of Berlijn voor te komen. Zwervers en dronkelappen in zulke wereldsteden werden door antropologen beschreven als ‘nomaden’, net zoals straatprostituées werden betiteld als ‘jagers en verzamelaars’. Op deze manier, luidde soms het verwijt, zorgden antropologen voor de ‘exotisering’ van het Westen.

Deze neiging heeft onlangs een nieuwe impuls gekregen door de Amsterdamse antropoloog Jojada Verrips, die in het tijdschrift *Etnofoor* (jaargang 6, nummer 2, 1993) een vurig pleidooi houdt voor de ‘antropologie van het wilde westen’. Achter deze koddige aanduiding gaat een serieus onderzoekprogramma schuil, waarin aandacht gevraagd wordt voor de studie van ‘concrete en verbeelde wildheid in het hedendaagse westen’. Verrips roept antropologen op een duik te nemen in de ‘afgrond van het onbewuste’ om na te gaan ‘wat zich daarin bevindt, wat daarin woelt en krioelt, wemelt en broeit en hoe zich dat vertaalt in allerlei vormen van symbolisch, metaforisch en concreet geweld, waarover de kranten dagelijks berichten en

waarmee we via de tv worden overgoten'. Het gaat Verrips om de wereld van de rechts-radicalen skinheads in Duitsland, 'maar ook om het opsporen, portretteren en analyseren van de Mr. Hydes die achter of in de zo vele Dr. Jekylls in Europa schuilgaan'. Het onderzoekprogramma is een reactie op de door hem gesignaleerde preoccupatie van de aanhangers van Norbert Elias met de almaar voortschrijdende 'beschaving', die gepaard zou zijn gegaan met een steeds grotere onderdrukking van primaire driften, met name op het gebied van seks en agressie. Volgens Verrips loopt het civilisatieproces parallel met de geschiedenis van de wildheid en barbarij. Deze geschiedenis zou ten onrechte achter 'forse coulissen' verdwenen zijn en moet door antropologen weer te voorschijn worden gehaald en in de schijnwerpers geplaatst.

De antropologie van het wilde westen heeft dus een specifieke 'Amsterdamse' invulling, want is in haar conceptie nauw verbonden met het Eliassiaanse paradigma zoals dat aan de Universiteit van Amsterdam ontwikkeld is. Toch komt het programma tevens voort uit de typische antropologische hang naar exotisme. Waar komt die romantische inslag vandaan? Köbben (1971) heeft ooit gesuggereerd dat dit aan de mentaliteit van antropologen zou kunnen liggen. Ze leggen niet toevallig een voorkeur aan de dag voor het primitieve en het unieke, voor regressieverschijnselen, atypische verschijnselen en merkwaardige gewoonten en tradities.

In de jaren vijftig vond Roe (1952) dat antropologen zich zouden kenmerken door een alfa-aanleg, met grote belangstelling voor literatuur. Ze zouden een sterke drang naar zelfstandigheid vertonen en nauw betrokken zijn bij intermenselijke relaties. Antropologen zouden niet autoritair zijn, maar wél gemakkelijk agressief worden. Ook Wintrob (1969) vond zulke kenmerken bij antropologen; de belangstelling voor exotische verschijnselen verklaarde hij als een sublimatie van een eigennuttig streven naar individualiteit. De onderzoeker liet ter illustratie een antropologiestudent aan het woord: 'I think in this study I was looking for kicks – odd characters – marginal. It's marginality itself that interests me. I don't know why'.

Hoe dit ook zij, de strekking van de antropologie van het wilde westen – afgezien van de verknootheid met Elias – komt sterk overeen met die van een antropologisch programma dat bijna twintig jaar geleden het licht zag aan de Universiteit van Utrecht. Het werd ontvouwd in een boekje met de veelzeggende titel *Binnenste buiten en onderste boven* (Bovenkerk & Brunt 1976). Antropologen, werd daarin bepleit, zouden zich moeten bezighouden met verschijnselen aan de 'rafelrand' van de samenleving die door vertegenwoordigers van andere sociale wetenschappen veelal niet worden opgemerkt. Terwijl de laatsten zich over de 'familie Doorsnee' buigen, zouden antropologen zich dienen te interesseren voor 'het vreemde, het exotische en het bizarre'. Bestaat hun traditionele studieveld immers niet uit één grote verzameling 'randverschijnselen'? 'Hekserij, patronage, sektevorming, seksuele orgieën, bloedvetes, *cargo cults*, shamanisme, boerenopstanden, promiscuïteit en profetische bewegingen, het zijn allemaal verschijnselen die in onze ei-

gen beschaafde en geordende maatschappij niet geacht worden voor te komen'.

De 'rafelrandantropologie', zoals het programma al spoedig spottend werd genoemd, viel als een kleine steen in de vijver van de Nederlandse antropologie. Het is na zoveel tijd toch aardig te kunnen constateren dat de rimpeltjes die door dat steentje werden veroorzaakt nu ook in Amsterdam zijn opgemerkt. Ook als de barbaari geheel en al door de beschaving onderdrukt is, kunnen we er gerust op zijn dat de antropologen haar weer opnieuw zullen uitvinden.

Literatuur

- Bovenkerk, Frank & Lodewijk Brunt (1976), *Binnenstebuiten en ondersteboven. De antropologie van de industriële samenleving*. Assen, Amsterdam: Van Gorcum.
- Het Wilde Westen (1993), Themanummer *Etnofoor*, jaargang 6, nummer 2. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam; Antropologisch-Sociologisch Centrum.
- Köbben, A.J.F. (1971), *Van primitieven tot medeburgers*. Assen: Van Gorcum, Prakke & Prakke.
- Roe, A. (1952), A Psychological Study of Eminent Psychologists and Anthropologists, and A Comparison with Biological and Physical Scientists. *Psychological Monographs*, 67: 1-55.
- Verrips, Jojada (1993), Op weg naar een antropologie van het wilde westen. *Etnofoor*, 6 (2), 5-21.
- Wintrob, R.M. (1969), An Inward Focus: A Consideration of Psychological Stress in Fieldwork. In: F. Henry & S. Saberswahl (eds), *Stress and Response in Fieldwork*. New York: Holt, Rinehart & Winston.